

ACC. N:R M. 12213:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

S k e d a r .

Av skedar fans det, och fins ännu av flera slag och av olika matriäl men av alla så var träskederna kansje älst och mäst brukliga i alla hem, dom fans då på 1700 talet ty mina förfäder hade sådana i sina hem, min fars far och mor var födda 1801 och 1802 nästan lika gamla, dom talade om att i deras föräldrahem fans ej andra skedar än träskedar. Men farmor sade att hon hade hört att de Kungliga å andra höga Herrar hade Silverskeder då dom åt det tyckte hon var en faslig högfärd. Hon förstod ej annat. Men i farmors hem hade alldrig funnits annat än träskedar, och i mitt Barnomshem fans håller inga förrän omkring 1880, då bygdens knallar gick omkring med sin låda då hade dom prässade Bläckskedar och sålde i de rikare hemmen, men de fattiga hade nog sina gamla träskedar. Jag mins i mitt hem att vi barn hade var sina märkta på skafvet, för att vi skulle känna igen var sina, och de gamla träskedarna var bra, blott det mat att hålla dem med.

ACC. N:R M. 12213:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Träskederna tillverkades vanligen av Lönneträ eller något annat som var ljust och hårt, och sådant var alltid hållbart och glätt. Det var särskilda handtverkare som gjorde dem i somliga socknar fans två hantverkare (Skedmakare). Dom hade var sina modeller dom kunde vara lite olika form men i ett dussin skeder så var alla lika.

Dom hade en modäll att rita ut skedämnet efter hur skeden skulle bliva dena mall var en Trästicka i skedens storlek, sedan gjordes skeden färdig på utsidan först, och äses å skaftet först, sedan började dom skära ur den invändigt, det gjordes med små smala krokiga knivar, av olika storlekar, dom måste vara mycket vassa, dom skar med ena handen och höll föremålet med den andra, ty det kunde ej fastsättas i någon bänk. Det var noga med urskärningen så att dom ej skar hål på skeden, och så att den blev lika tjock över allt. Trädet gick lättast att arbeta då det var halvtort.

Då skedarna var sniddade färdiga så kokades dom detta för att

ACC. N:R M. 12213:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

dom ej skulle spricka vid torkningen. Då dom sedan fått torka väl så skulle dom finputsas det gjordes med sandpapper och skrapades med glasbitar för att bli glatta sedan var dom färdiga.

Tillverkaren hade försäljare den kunde vara en knalle eller en lumpsamlare, eller någon som hade mer slöjd att sälja såsom vävskyttlar träskyfflar eller vävskeder m.m.

Tillverkningen av träskedar berättades av en försäljare Krants från Öster Ökna som ofta gästade vårt hem på 1890 talet. Han gick på socknen som det då kallades och han fick ha denna lilla försäljning som sitt ärende i stugorna der han drog fram, skederna tillverkades i den socken där han hörde hemma, priset mins jag ej men det var omkring en krona duss. De gamla skederna är nu en stor del samlade på våra små lantmuseer landet runt.

Det var ej endast de små matskedarna som skedmakaren tillverkade utan en del större skedar kallade grytskedar (slevar) dom var mycket större än Borðsskederna men samma form, men längre skaft,

dom användes vid kokning för omröring i grytor och kastruller.

En annan sked som användes till omrörning i djupa kjaril kallades den storgrytskeden, på den var själva bladet Cirkelrunt och Cirka 30 a 40 Cm långt skaft, samt ganska grov.

H o r n s k e d a r o c h H o r n a r b e t e n .

Detta var ett Handtverk för sig sjelft. Det tillverkades flerfaldiga särters föremål av horn, jag (siterar några) Såsom Skedar stor och små Snusdosor Smockar till Rökipor Hårkamma Kruthorn Knappar Bägare störr och mindre, Koppknappar, både kulform och krökform, Liekoggar (Handtag på lieskaft).

Korvhorn, Sandhorn för skrivsand (En ersättning för Läckpapp.)
Horn användes också för vissa lager och små värckjärn (Horn är nästan oslitligt).

Hornarbeten har jag ej lyckats att få se, jag har endast hört en del berätta därom, dock ej om alla dessa särter tillverkning.

ACC. N:R M. 12213:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hornet kan ej formas utan att först kokas tills det blir upplöst och mjukt, likt gummibottnar.

Då dom tillverkade horndosor, så sågades hornet i två halvbor, sedan kokades dom tills dom blev upplösta sedan sattes bitarna i präss så hårt som att godset skulle i tjocklek i dosan, sedan fick det kallna i prässen, då det nu var kallt koktes det åter mjukt å sattes i form (prässen) eller stansen där det åter fick kallna och nu hade det fått den form man önskade.

L i t e n r ä t t e l s e .

Under tiden jag skriver detta så kom en gammal 76 årig Verk-
mästare Anshelm Andersson Skogslund Mariannelund in till mig, jag
frågade om han någon gång hade arbetat i Horn. Ja det har jag nå-
got lite i yngre år, jag har gjort snusdosor med lyftlock och krut-
horn och krökhandtag till käppar och ett mundstycke till en rök-
pipa. Då frågade jag om Kokningen, han sade att horndelarna koktes
tills dom blev mjuka, men dom blev ännu mjukare om man smorde dem

ACC. N:R M. 12213:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

med talg då man tog dem ur vattnet och höll bitarna över eldglöder innan dom sattes i prässen eller stansen, men det fick gå rät fort ty det kallnade också fort, Men det värmdes eller koktes ej mer än en gång, var godset för tjockt på något ställe så täljdes lika innan det koktes.

Widare berättade Werkmästaren att horn har Elastisk egenskap så att om man kokar ett prässat föremål, så går det i sin naturliga växtform. Derfor får alldrig en hornsked sättas i varmt vatten ty då skapar den om sig. Hornskeder hade han alldrig sett tillverkas men hans Morfar hade talat om att det hade funnits en gammal här i Hassleby socken som var Skedmakare och att hans skedpräss skall finnas på vårt hem-museum här i Mariannelund.

S k e d p r ä s s e n .

Under tiden jag skrev så tog jag en paus för att besöka vårt Hemmuseum för att söka skedprässen som Anshelm talade om, jag hittade den och skall berätta om den, det var två træklossar tre tum

ACC. N:R M. 12213:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

gångar två tum. 12 tum långa, i ena ändan var påsatt ett gångjern som höll dem samman och som öppnades likt en Nötknäckare, i underdelen något tum från gångjernsändan var urtäljt en grop som passade att lägga neröbladet på en vanlig träsked uti. Denna del kallades för underlaget, ej andra delen som kallades överlaget, i det är påsatt en formad bit som kallades stansen, den skulle passa precis i urholkning i underlaget, men måste vara så mycket mindre som själva godset i skeden skulle bli, denna lilla stans liknade ett kluvet ägg, den sattes fast på överlaget alldeles rött över urholkningen i underlaget. Sedan lades prässgodset över urholkning på underlaget och så trycktes delarna samman och skruvades i präss. sedan fick det sitta tils det kallnat.

Hornskedar var alldrig så allmänna i hushållen därför att dom var så ömtåliga för värmt, och därför så användes dom ej vid måltiderna och dom köptes alldrig i dussvis, utan i par eller styckvis. Dom användes endast i Smörbytta och i gräddburk och i Honungskru-

ACC. N:R M. 12213:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kan, och till skumslef på mjölk, och mera sådant kyligt arbete dom diskades alltid halvvärmt vatten.

I mitt föräldrahem fanns endast en, den hade varit farmors.

Alla Handtverksalster försålles på marknader, där kunde man även köpa landtmannens produkter, som också försålles där. Marknader var det alla dagar i veckan fast på olika platser, fick någon försäljare varor över, så gick dom i bygden och sålde vid vägen då han gick till nästa marknad tills lagret var slut.

Var han sjelv handtverkare för sin vara så stannade han hemma och gjorde ett nytt lager. Men hornarbeten var ej så mycket efterfrågad ty det var alltid oslitligt, det som gick bäst var Hornkammrar.

Namn på någon tillverkare har jag ej hört ej håller plats där dom bodde. Att dom sålde till andra orter är otroligt därför att det kanske fanns samma tillverkning i varje socken ty näringsfriheten var fri för alla tills på 1920 talet (vill jag mins) ty 1922 blev jag sjelv förbjuden att resa ut till marknader och sälja min

ACC. N:R M. 12213:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

tillverkning, sedan fick man söka tillstånd hos länsstyrelsen, detta gjorde att många goda handtverkare fick sluta upp, ty försäljningen hemma var dålig.

Jag nämde i föregående om Werkmästare Anshelm Andersson som sjelv arbetat något i horn, hur dom kunde svarva bågare och små muggar utvändigt.

Jo säger han, det tillgick så att man först svarvade en konisk Cylinder i form som man ville ha muggen så kapades hornbitarna av och koktes mjuka, sedan trycktes dom på träsyndern medan dom var värma och mjuka, här fick dom nu sitta och kallna, sedan så sattes Cylindern i svarven och så svarvades muggen utanpå.

Att polera hornarbeten var det svåraste säger Anshelm. Först fick man skrapa det med glasbitar sedan slipa det med fint sandpapper, och sedan putsa med pulvriserad Trippelsten för att få glansen ty fina hornarbeten måste vara glänsande.

Hornet användes till mycket annat än det förut nämnda, man hade

ACC. N:R M. 12213:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

alltid horn till flytt-holkar då man band Bikupor av halm, man hade ringar av horn i oxtömmarna i stället för jernringar, man hade små hornringar i dragsnören. Sådana remar gjorde dom vem som, det fordrades ingen yrkesvana, dom sågade ringarna på hornet så breda dom ville ha den, sedan täljde dom bort de skarpa kantorna efter godtycke till sin form, om dom gjorde några till försäljning är obekant.

Hornet som hornmakarna använde för sina tillverkningar fick dom till ringa pris hos ortens garverier, och för att få ur bråsktorken så lades dom en längre tid i vatten eller grävdes dom ner i något Källdrag, där dom fick ligga över en vinter, det har jag prövat för att få hoven av Hästskankar. Detta var för studie i Hovslageriet.

Hornavfall som var odugligt det dugde till intet, det gick ej att mala eller krossa sönder, det ruttnar ej i jorden på långa tider, enda sätt att göra det till inte var att bränna det. Horn

efter Kor var nästan odugligt till hornarbete, det var endast spetsarna som kunde tagas till en del små arbeten och massiva föremål. Ty på Kohorn var alltid utväxta ringar utanpå hornets rotända och dom gick så djupt att dom ej kunde arbetas bort ty då blev själva godset för tunt, och för övrigt så var alldrig Kohorn så grov till vexten som oxhorn.

Nu är en fråga lätt till hands, Warför ringar gjust på kohorn och ej på oxhorn? Ja, ringarna utvisade hur många kalvar kon burit eller fött efter sitt tredje år, ty det vexte ut en ring för varje kalv och år. Man fick rätt ofta se en ko med upp till 15 ringar men då var hon gammal. På ett sådant fans ej mer än spetsen som kunde användas för hornarbeten.

Oxhornen var vackrast och de värdefullaste, dom var grova.

På en hornsked måste det också formas ett skaft, därför måste skedämnet vara så långt som skeden. Skaftet arbetades på samma sätt som på en träsked, men det var hårdare och svårare, till en början

ACC. N:R M. 12213:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

måste dom ha skarpa filar och fina sågar, ty det var segt att tälja med kniv. Hur många i familjen som var bejelpiga vid arbetet vet man ej, det fick nog bliva efter förhållandet liksom mycket annat arbete, men det var nog inga kvinnor som kunde hjälpa till.

F j ä l s t e r h o r n .

Sådana var en mycket enkel tillverkning, sådana kunde vem som tillverka, dom sågade av önskad längd och grovlekar till önskad storlekar, dom kokades ej eller formades, dom bara putsades av utvändigt, innuti är alltid hornet sjelvputsat av sig sjelft, man måste endast avrunda kantorna väl, alla längder obestämt mått, Hornen behövde ej poleras. Sådana nödvändiga husgerådsföremål fans i alla hem både hos rika å fattiga. Nu är det över 50 år sedan dom försvan i Hushållen.

Det var de nyupfunna Köttkvarnarna som kom ut i marknaden som utrotade de gamla Korvhornen som dom kallades, ty till kvarnarna gjorde dom särskilda rör av bläck eller plåt som fastsattes i

ACC. N:R M. 12213:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kvarnen, likna dom de nu har i våra korvfabriker. Sådana Korvträtter var av olika grovlekar.

Nu matades kvarnen och kvarnen matade fjälstret.

Av skedar fans det också Tennskedar, sådana användes endast av Härskap och vissa förmöget folk då dom hade sina kalas, dom var ömtåliga ty skaften var för mjuka och böjliga.